

ПРЕГЛЕД НА ПРЕВОДА НА УКРАИНСКА ЛИТЕРАТУРА ОТ НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК ДО ДНЕС

Райна Камберова, Албена Стаменова

Annotation: The article presents the history of Bulgarian translation of works of Ukrainian literature in the past decade. There was a long tradition of translating Ukrainian works into Bulgarian starting from Lyuben Karavelov, Rayko Zhinzifov and other Bulgarian writers. The traditions has been interrupted after 1989 and nowadays it started again. The bibliographic research includes published books and works, published in journals and magazines.

Keywords: Ukrainian literature, translation, Bulgaria, tradition, Bulgarian language

Колкото и да е неочаквано за по-незапознатите читатели, преводът на украинска литература в България започва през 70 години на ХІХ век. Възрожденските дейци Райко Жинзифов, П.Р. Славейков, Любен Каравелов правят своите първи стъпки като преводачи, превеждайки произведения от руски и от украински език. Именно те са и първите преводачи от украински на български. Техните преводи са далеч от съвършенството, но са началото на една добра практика в превода на български език и модел за подражание и (или) подобряване.

Много са имената на техните последователи, които дават своя принос през годините, за да може българският читател да се запознава на родния си език с произведения на Тарас Шевченко, Иван Франко и Леся Украинка. През годините на социализма представянето на литературата на съветските народи е най-често планово подготвено и благодарение на тази планова политика в областта на превода на българската публика стават известни най-значимите автори и произведения на украинската литература.

Тази вълна от преводи позамира през 90-те години на ХХ век поради обществено-политическите и културните промени в страната. Разпадането на държавните звена и структури, които се грижат за плановата културна програма, оставят празнина, която новообразувалите се частни издателства все още не могат да запълнят. Промените в обществените нагласи водят до отдръпване от всичко, което носи знака на бившия Съветски Съюз, а това значи и от културата на бившите съветски народи. В това число попада и украинската култура и литература. Както е известно, първото и основно правило на свободния пазар е, че предлагането се определя от търсенето. Със сигурност съчетанието от тези две обстоятелства е сред водещите причини за резкия спад в превода от украински,

разбира се, без да ги изчерпва.

Излизането на историческата сцена на самостоятелна и независима Украйна през 1991 г. води, макар и бавно, към преосмисляне на отношението на българите към тази страна и нейната култура. Наскоро след възникването на новата държава Украйна, в трудния и мътен период за книгоиздаването в България, през 1995 година се появява преводът на ценния исторически труд на канадския историк от украински произход Орест Субтелни „История на Украйна“ в превод от украински на Пенка Кънева. Макар това да не е литературно произведение, фактът, че книгата е посветена на Украйна и разкрива в дълбочина различни аспекти от нейната история, както и обстоятелството, че е преведена от украински, ни дават основание да я причислим към разглежданите от нас явления.

Преди да обърнем вниманието си към превода на украинска литература на български език, следва да отбележим една нейна особеност, а именно нейното двуезичие. В настоящото представяне ще разгледаме литературата, създадена в оригинал на украински език и тази, написана от украински рускоезични автори, тоест от такива, които пишат на руски, но се определят като украински автори. Също така ще имаме предвид преводите, направени от руски език, макар оригиналният език на произведението да е украински. Когато става дума за превод на творба на украински автор от руски език, независимо в кой от двата случая, това ще бъде отбелязвано специално. В останалите случаи се има предвид, че преводът е извършен от украински.

Ще започнем прегледа си с по-големите прозаични произведения и сбирки поезия, оформени като самостоятелни книжни тела, и ще продължим с периодичния печат.

I. Книги:

В началото на новия XXI в. първият роман от съвременен украински автор, станал достояние на българската публика, е „Полеви изследвания на украинския секс“ от Оксана Забужко, издаден от издателство „Изток-Запад“ през 2005 г. в превод от руски език на София Бранц.

През 2006 година Издателска къща „Прозорец“ публикува романа на младата писателка Ирена Карпа „Перлено порно“ в превод на Райна Камберова и Албена Стаменова. Романът е издаден заедно с компакт диск с музиката на групата на И. Карпа – „Фактично сами“. Следват книгите, публикувани от издателство „Парадокс“, което по това време започва да провежда последователна политика за представяне на славянски и балкански автори. И така, през 2009 г. излиза романът на Юрий Андрухович „Московиада“ в превод на Албена Стаменова, а през следващата – „Пролетни игри в есенните градини“ на

Юрий Винничук в превод на Албена Стаменова и Райна Камберова.

2010 година е плодоносна и за превода на украинската поезия на български език. Поетът и преводачът Захари Иванов представя със самостоятелни стихосбирки редица украински поети, издадени в издателство „Български писател“, а именно Иван Драч – „Последната балада“, Микола Винграновски – „Анатомия на любовта“, Борис Олийник – „Взривено минало“, Петро Засенко – „Забранена книга“. На следващата година широкият поглед на Захари Иванов върху украинската поезия намира израз в антологията „Вечерен храм“ с подзаглавие „Украинска поезия XX век“, в която са включени стихове на М. Винграновски, Леонид Талалай, Иван Драч, Платон Воронко, Павло Мовчан, Людмила Скирда, Васил Симоненко, Виталий Коротич, Петро Засенко. Преводач и съставител е Захари Иванов, а издателството – „Български писател“.

Също през 2011 г. излиза романът на Анатолий Крим „Тръбата“ в превод от руски на Владимир Петев, издаден от издателство „Пробук“. Ще отбележим, че този роман е създаден в оригинал на руски език.

През 2012 г. излиза на бял свят вторият роман на Юрий Андрухович на български език „Дванадесетте обръча“, преведен от Райна Камберова и Албена Стаменова и издаден отново от издателство „Парадокс“.

Друго важно събитие за превода на украинска литература е издаването на редактирания превод на „Роксолана“ на Павло Загребелни в превод на Мария Петкова през 2012 година (издателство „Емас“).

II. Периодичен печат:

Измежду периодичните издания списание „Факел“, специализирано някога в издаването на съветска, а днес на световна литература въобще, и известно с доброто познаване и пълноценно представяне на източнославянската литература като цяло, първо се ориентира в променената политическа и културна обстановка. В първия си брой за 2001 година то публикува в превод на Иван Тотоманов от руски език част от романа на Юрий Андрухович „Перверзия“. Романът не е преведен изцяло, но представлява доста голяма част от него. Четири години по-късно, през 2005 година, отразявайки небивалия обществен подем, свързан с Оранжевата революция, списанието посвещава два броя на съвременната украинска проза, поезия и публицистика, на съвременната украинска общественно-политическа проблематика в по-широк контекст. Ще представим украинските автори в тези два броя с оглед на преводачите им. В брой 2/2005:

Райна Камберова:

глава от романа „Дванайсетте обръча“ на Юрий Андрухович;

есета от Юрий Андрухович – „В търсене на Dreamland“ (Албена Стаменова, Райна Камберова);

стихотворения на Сергей Жадан – „Контрабанда“ (в сътрудничество със Стефан Иванов);

фрагменти от романа „ANARCHY IN THE UKR“ на Сергей Жадан;

критическото есе „Постапокалиптичният ангел“ на Остап Сливински;

стихотворения от Остап Сливински – „Двойно безсмъртие“ (в сътрудничество с Тома Марков)

Албена Стаменова:

- есетата „Двете Украйни“ от Микола Рябчук (превод Валентин Кръстев, Албена Стаменова, Здравка Петрова);

- интервю на Оксана Форостина с Микола Рябчук „Още не сме се опитали да живеем нормално“;

- есетата „Отворено писмо“, „Апология на жертвоприношението“ на Оксана Забужко

Здравка Петрова (превод от руски):

- разговора на Яна Дубинская с Оксана Забужко „Безкнижната нация е бомба под бъдещето“

- есето „Още веднъж за трагедията на Централна Европа“ на Наталя Билоцеркивец (превод Здравка Петрова, Наталия Серова).

В брой 3/2005 година:

Мария Петкова:

разказът „Бродиран свят“ на Юрий Винничук;

споменът „Във вечния плен на Рождеството“ на Юрий Винничук;

есето „Приказки за свободата“ на Юрий Винничук;

Албена Стаменова:

- разказът „Обяд“ на Юрий Винничук;

- интервюто на Леся Стопчак с Ю. Винничук „Най-важното се извършва на подсъзнателно ниво“;

- щрихи от портрет „НОМО АМАТОР“, стихотворения „Христова възраст“ и есета „Слънцето не го е страх“ на Андрий Бондар;

Райна Камберова:

- литературно-критическата статия „Виничук и неговата прозаична муза“ на Виктор Неборак

Здравка Петрова (превод от руски):

- част от романа на Андрей Курков „Последната любов на президента“

Не след дълго списание „Панорама“ (XII, 2007, година XXVIII), орган на Съюза на преводачите в България, също посвещава брой на украинската литература. Представена е широка палитра автори на проза и поезия. Привеждаме съдържанието на броя, като за прегледност отново ги описваме с оглед на преводачите.

Пенка Кънева:

- откъс от роман „Възмечтаването на Малва“ от Юрий Виничук;
- Статията „Езиковата политика против обществото от несретници“ на Анатолий Матвиенко (със съкращения);
- Статията „Световната езикова практика у украинските реалности“ на Анатолий Погрибни (със съкращения);
- Статията „Сбогом, хилядолетие“ на Володимир Яворивски.

Мария Петкова:

- Есето „Размисли“ на Павло Загребелни;
- разказът „Каролина“ на Евгения Коконенко;
- есето „Хуманитарната аура на нацията, или дефектът на главното огледало“ на Лина Костенко.

Найден Вълчев:

- стихотворението „Войнишки сън“ на Геннадий Брежнев;
- стихотворението „Не живях аз тези дни зад някакви стени високи...“ на Андрей Малишко;

Христо Попов:

- стихотворенията „Етюд за хляба“, „Без мене“, „Пътища“, „Балада за огъня и за принципите“ на Иван Драч;
- стихотворението „Песен за майката“ на Борис Олийник.

Янко Димов:

- стихотворенията Из „Псалми на покаянието“, „Роби“, „Там, където те чаках така“, „Не се бой от косата ми бяла“, „Идва ми днес да умра...“, „Моят живот“, „А децата – кои са те“, „Времето“, „Карпатски вятър“ от Димитро Павличко.

Райна Камберова:

- разказът „Обяснителна бележка“ от София Андрухович;
- есето „Централно-източна ревизия“ от Юрий Андрухович.

Албена Стаменова:

- разказът „Особености при контрабандата на вътрешни органи“ от Сергей Жадан;

- повестта „Приказка за калиновата свирка“ на Оксана Забужко (със съкращения);

- Повестта „Усещане за присъствие“ на Тарас Прохаско (откъс).

„Съвременник“ е списание за българска и преводна литература и изкуство, което представя извадки на най-интересното и значимото от тях. През 2007 то публикува разказа на Юрий Андрухович „Централно-източна ревизия“ в превод от руски на П. Кънева. Две години по-късно в същото списание излизат разказите на Виталий Жежера „Киевски витражи“, превод от украински Пенка Кънева. Стихотворения на Юрий Андрухович и Сергей Жадан в превод Янко Димов излизат през 2010 г.

Списание „Литературен свят“ в три последователни години публикува стихове от Иван Драч – „Голямата сълза“ в превод на Захари Иванов (брой 30, юни 2011), „Балада за слънчогледа“ в превод на Иван Давидков, (брой 42 юли 2012), „Пътища“ в превод на Найдено Вълчев (брой 48, февруари 2013).

Друго списание, което публикува преводи на украинска поезия в броевете си, посветени на Украйна, е списание „Европа 2001“. На неговите страници в бр. 2, 2004 г. са поместени стихове от Юрий Андрухович в превод на Христо Попов, а в бр. 6 за 2010 г. – стихове на Димитро Павличко в превод на Ваня Петкова и на Иван Драч, Борис Олийник и Микола Винграновски, преведени от Захари Иванов.

Украинската тематика и литература намира място и на страниците на списание „Лик“, известно с широката културна проблематика, която представя. Така през 2008 г. в бр. 3 излиза есето „Свободата и нейната противоположност“ на Ю. Андрухович, в бр. 8 есето „Криза за място“ на Таня Малярчук, а през 2012 г. в бр. 10 – разказът „Стефан Кирнов, един непознат българин“ от Васил Габор, и трите в превод на Райна Камберова.

Вестник „Литературен вестник“ също в последните години традиционно

отделя внимание за представяне на съвременната украинска литература. В брой 32/2007 г. са отпечатани стихове от Остап Сливински а в бр. 4/2008 г. – критическата статия „Самопогълщането на текста” от същия автор, и в двата случая в превод на Райна Камберова. През същата година в бр. 11 на страниците му намира място откъс от романа „Московиада“ от Ю. Андрухович, в бр. 40 за 2012 г. – откъсът „Венеция“ от романа „Лексикон на интимните градове“ на същия автор и в брой 35 за 2013 г. и бр. 28 от 2014 г. са поместени стихове от Ю. Андрухович в превод на А. Стаменова.

Относно бъдещите преводи на украинска литература в България можем да кажем, че през 2014 година се очаква нова книга от издателство „Парадокс“, а именно „Депеш Мод“ и „Химн на демократичната младеж“ от Сергей Жадан в една книга (превод Райна Камберова и Албена Стаменова). Друго особено важно събитие се очертава да бъде преиздаването на „Кобзар“ на Тарас Шевченко в превода на Димитър Методиев. Това е инициатива на Посолството на Украйна в Република България по случай 200-годишнината от рождението на големия украински поет. Предвижда се изданието да бъде двуезично.

Възможно е в предлагания от нас преглед на преведената от украински и руски език украинска литература в България през първите 13 години на XXI в. да има някои празноти. Все пак той дава представа, че през този период се превеждат най-вече съвременни украински поети и писатели. Съвременната украинска литература, излязла извън ограничаващите стереотипи на идеологическата предопределеност от предходните десетилетия, проявява своята ярка индивидуалност. Това от своя страна затвърждава факта на културната самобитност на страната, което все повече атакува стереотипа на подвеждане на Украйна под знаменателя на Русия. Българските издатели проявяват остър усет към актуалното и може да се каже, че културната публика в България има възможност да се запознава с най-съществените и актуални украински автори и произведения. Разбира се, наблюдава се известно забавяне на появата на дадено произведение в чуждата културна среда, което е естествено и разбираемо. Като цяло обаче, макар и след известно прекъсване, представянето на украинска литература в България в последните години постепенно набира инерция и се развива в духа на добрите традиции, завещани ни от предходните поколения културни дейци, издатели и преводачи.

Библиография:

Андрухович 2007: Андрухович С. „Обяснителна бележка“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Андрухович 2001: Андрухович Ю. „Перверзия“, сп. Факел“, бр. 1, 2001

Андрухович 2005: Андрухович Ю. „Дванайсетте обръча“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Андрухович 2005 а: Андрухович Ю. „В търсене на Dreamland“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Андрухович 2007: Андрухович Ю. „Централно-източна ревизия“, сп. „Панорама“ бр. XII,

2007, година XXVIII

Андрухович 2007: Андрухович Ю. „Централно-източна ревизия“, сп. „Съвременник“, кн.

1, 2007

Андрухович 2008: Андрухович Ю. „Свободата и нейната противоположност“, сп. „Лик“,

бр. 3, 2008

Андрухович 2009: Андрухович Ю. „Московиада“, „Парадокс“, С., 2009

Андрухович 2010: Андрухович Ю. Стихове, сп. „Европа“, бр. 2, 2004

Андрухович 2010: Андрухович Ю. Стихове, сп. „Съвременник“, кн. 2, 2010

Андрухович 2010 а: Андрухович Ю. „Московиада“ (откъс), в-к „Литературен вестник“,

бр. 11/2008

Андрухович 2010 б: Андрухович Ю. Стихове, сп. „Съвременник“, кн. 2, 2010

Андрухович 2012: Андрухович Ю. „Дванайсетте обръча“, „Парадокс“, С., 2012

Андрухович 2012 а: Андрухович Ю. „Лексикон на интимните градове“ (откъс), в-к

„Литературен вестник“, бр. 40/2012

Андрухович 2013: Андрухович Ю. Стихове, в-к „Литературен вестник“, бр. 35, 2013

Билоцеркивец 2005: Билоцеркивец Н. „Още веднъж за трагедията на Централна Европа“,

сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Бондар 2005: Бондар А. „НОМО АМАТОР“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Бондар 2005 а: Бондар А. „Христова възраст“ сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Бондар 2005 б: Бондар А. „Слънцето не го е страх“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Брежнев 2007: Брежнев Г. „Войнишки сън“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Винграновски 2010: Винграновски М. „Анатомия на любовта“, „Български писател“, С.,

2010

Винграновски 2010 а: Винграновски М. Стихове, сп. „Европа“, бр. 6, 2010

Винничук 2005: Винничук Ю. „Бродиран свят“ на Юрий Винничук, сп. „Факел“, бр. 3,

2005

Винничук 2005 а: Винничук Ю. „Във вечния плен на Рождеството“, сп. „Факел“, бр. 3,

2005

Винничук 2005 б: Винничук Ю. „Приказки за свободата“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Винничук 2005 в: Винничук Ю. „Обяд“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Винничук 2007: Винничук Ю. „Възмечтаването на Малва“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007,

година XXVIII

Винничук 2010: Винничук Ю. „Пролетни игри в есенните градини“, „Парадокс“, С., 2010

Габор 2012: Габор В. „Стефан Кирнов, един непознат българин“, сп. „Лик“, бр. 10, 2012

Драч 2001: Драч И. „Голямата сълза“, сп. „Литературен свят“, бр. 30, юни 2011

Драч 2007: Драч И. Стихотворения: „Етюд за хляба“, „Без мене“, „Пътища“, „Балада за

огъня и за принципите“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Драч 2010: Драч И. Стихове, сп. „Европа“, бр. 6, 2010

Драч 2010 а: Драч Ив. „Последната балада“, „Български писател“, С., 2010

Драч 2012: Драч И. „Балада за слънчогледа“, сп. „Литературен свят“, бр. 42 юли 2012

Драч 2013: Драч И. „Пътища“, сп. „Литературен свят“, бр. 48, февруари 2013

Жадан 2005: Жадан С. „Контрабанда“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Жадан 2005 а: Жадан С. „ANARCHY IN THE UKR“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Жадан 2007: Жадан С. „Особености при контрабандата на вътрешни органи“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Жадан 2010: Жадан С. Стихове, сп. „Съвременник“, кн. 2, 2010

Жежера 2009: Жежера В. Киевски витражи, сп. „Съвременник“, кн. 2, 2009

Забужко 2005: Забужко О. „Полеви изследвания на украинския секс“, Издателство „Изток-Запад“, С., 2005

Забужко 2005 а: Забужко О. „Отворено писмо“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Забужко 2005 б: Забужко О. „Апология на жертвоприношението“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Забужко 2007: Забужко О. „Приказка за калиновата свирка“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Загребелни 2007: Загребелни П. „Размисли“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Загребелни 2012: Загребелни П. „Роксолана“, Издателство „Емас“, С., 2012

Засенко 2010: Засенко П. „Забранена книга“, Изд. „Български писател“, С., 2010

Карпа 2006: Карпа И. „Перлено порно“, Издателска къща „Прозорец“, С., 2006

Кононенко 2007: Кононенко Е. „Каролина“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Костенко 2007: Костенко Л. „Хуманитарната аура на нацията, или дефектът на главното огледало“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Крим 2005: Крим А. „Тръбата“, Издателство „Пробук“, 2005

Курков 2005: Курков А. „Последната любов на президента“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Малишко 2007: Малишко А. „Не живях аз тези дни зад някакви стени високи...“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Малярчук 2008: Малярчук Т. „Криза за място“, сп. „Лик“, бр. 8, 2008

Матвиенко 2007: Матвиенко А. „Езиковата политика против обществото от несретници“, сп. „Панорама“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Неборак 2005: Неборак В. „Виничук и неговата прозаична муза“, сп. „Факел“, бр. 3, 2005

Олийник 2007: Олийник Б. „Песен за майката“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Олийник 2010: Олийник Б. „Взривено минало“, Изд. „Български писател“, С., 2010

Олийник 2010 а: Олийник Б. Стихове, сп. „Европа“, бр. 6, 2010

Павличко 2007: Павличко Д. „Псалми на покаянието“, „Роби“, „Там, където те чаках така“, „Не се бой от косата ми бяла“, „Идва ми днес да умра...“, „Моят живот“, „А децата – кои са те“, „Времето“, „Карпатски вятър“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Павличко 2010: Павличко Д. Стихове, сп. „Европа“, бр. 6, 2010

Погрибни 2007: Погрибни А. „Световната езикова практика у украинските реалности“,

сп. „Панорама“ бр. XII, 2007, година XXVIII

Прохаско 2007: Прохаско Т. „Усещане за присъствие“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007,

година XXVIII

Рябчук 2005: Рябчук М. „Двете Украйни“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Сливински 2005: Сливински О. „Постапокалиптичният ангел“ сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Сливински 2005: Сливински О. „Двойно безсмъртие“, сп. „Факел“, бр. 2, 2005

Сливински 2007: Сливински О. Стихове, в-к „Литературен вестник“, бр. 32, 2007

Сливински 2008: Сливински О. „Самопогълщането на текста“, в-к „Литературен вестник“, бр. 4/2008

Украинска поезия XX век: „Вечерен храм“, Изд. „Български писател“, С., 2011 г.

Яворивски 2007: Яворивски В. „Сбогом, хилядолетие“, сп. „Панорама“ бр. XII, 2007,

година XXVIII

Информация за авторите:

Райна Камберова – гл. асистент, д-р, Софийски университет „Свети Климент Охридски“,

Катедра по Славянско езикознание

E-mail: rkamberova@abv.bg

Албена Стаменова – доцент, д-р, Софийски университет „Свети Климент Охридски“,

Катедра по Славянско езикознание

E-mail: albena_stamenova@abv.bg